

NAJDBE NOVCEV V MARIBORU

EGON BAUMGARTNER

Od davnih časov sta pojma denar in gospodarstvo neločljivo združena drug z drugim. Zgodovinar ima med viri v bogatih množinah na razpolago uradno predpisane cenike živil, kupne in prodajne pogodbe, trgovske listine itd., čim dalje pa prodira v preteklost, toliko redkeje postaja listinsko gradivo in toliko bolj bo zlasti krajevni zgodovinar navezan na gradivo, katerega mu nudi numizmatika, ki s svojimi študijami o novcih dopolnjuje pomanjkanje pisanih izročil. Najdbe posameznih novcev, posebno pa večjih množin novcev nudijo za starejše dobe podlago za spoznavanje trgovine in prometa, obenem pa dragocene podatke za rešitev političnih, seliščnih, prometnih i. dr. vprašanj. Poznanje najdb novcev tvori tudi podlago vsakemu proučevanju zgodovine novčarstva. O njihovem pomenu govori najbolje naredba, da se morajo najdbe javiti pristojnemu spomenišskemu uradu, katerega naloga je, najdbo znanstveno zabeležiti in tako obvarovati znanosti. Iz teh razlogov mora tudi mariborski krajevni zgodovinar upoštevati najdbe novcev v Mariboru.

Mariborska krajevna zgodovina zaznamuje vrsto pomembnih najdb novcev iz rimske in srednjeveške dobe; v naslednjem jih bomo podali, v kolikor so že znanstveno proučene in njih podrobnosti končno veljavno ugotovljene.

Najdbe iz rimske dobe. Sicer redke, vendar ne brezpomembne so mariborske najdbe rimskih novcev. Ko so 1896 gradili hišo na Aleksandrovi cesti št. 11, so našli sesterc cesarja Maximina I. Tračana¹ (235 do 238) z reverzom Victoria Germanica, antonijana cesarja Gordiana III.² (238—244) z reverzom PMTRP II COSPP pa na dvorišču državne učiteljske šole v Trubarjevi ulici. Pri graditvi hiše Glavni trg št. 21 je prišel na dan follis Maxencija³ (306—312), ki je nastal v oglejski kovnici in ki nosi reverz ROMA AETERNA; v vrtu poleg srednjeveške sinagoge v Židovski ulici sta bila follis bizantinskih cesarjev Heraklija in Heraklija Konstantina⁴ (613—641). Natančneje ugotoviti, v kakih prilikah so bili našti najdeni novci, ni danes več mogoče. Zaradi tega moramo biti toliko bolj veseli slučaja, ki je v jeseni 1931 odkril pri graditvi hiše Glavni trg št. 23 znani zaklad florentinskih zlatnikov. Točna raziskovanja, katera je izvršil na licu mesta avtor tega poročila in njegovo opozorilo delavcem, da shranijo vsak najdeni novce, tudi če se jim zdi brez vrednosti, so rodili uspeh v ugotovitvi treh poznorimskih bronastih novcev in situ. Prvi predstavlja follis cesarja Teodozija (379—395) z reverzom REPARATIO REIPVB-SMRQ (Sacra Mo-

neta Romana Quinta officina), drugi slabo ohranjeni mali bron iz časa Konstantinov in tretji, ki se natančneje ni mogel določiti, predstavlja mali bron iz časa IV.—V. stoletja. Najdeni novci so ležali v najnižji kulturni plasti približno 2'52—2'75 m pod današnjo gladino novega trga. Poleg tega so bili v isti kulturni plasti rimski dokumenti v obliki črepov svetlorumene in svetlosive gline, črep terre sigillate in drobeci ozkih opek. Najdišče leži na strmem terenskem nosu na dravski terasi in obvladuje s svoje lege dohod na domnevani stari dravski brod ter daje možnost za obstoj manjše naselbine, ki bi bila v zvezi s starimi naselbinami v Radvanju in Razvanju.

Najdba je videti na prvi pogled malo pomembna; važnost pa zadobi s prvimi podatki rimskih kulturnih sledov v najstarejšem delu našega mesta. Kajti zgodovina Maribora kot selišča do te najdbe ni segala nazaj preko srednjega veka. Pripomniti pa moramo takoj: rimskodobna najdba na Glavnem trgu je stopila v ozadje zaradi 1932 najdenega planega groblja na Koroščevi ulici, ki izhaja iz prve polovice prvega tisočletja pred Kristom, iz hallstattske dobe. K temu odkritju se pridružuje izročilo starejših meščanov, ki se še spominjajo glinastih posod in bronastih predmetov, sličnih onim iz Koroščeve ulice, najdenih pri kultiviranju vrtov za hišami na Aleksandrovi cesti št. 12 in št. 14. Rimska najdba na Glavnem trgu združuje tako mariborsko prazgodovinsko selišče s srednjeveškim.

Mariborski muzej hrani v svoji numizmatični zbirki tudi bronasti novce Ptololomeja VII. Euergeta (170—117 pr. Kr.), ki je bil najden v glinasti jami Nassimbenijeve opekarne v Radvanju pred približno 10 leti. Uvoz egiptovskih in kartažanskih novcev po rimskih legijonarjih nam je znan v naših krajih iz raznih večjih najdb; na isti način so prinesli tudi naš novce v naše kraje rimski vojaki, ki so bili ali doma v Levanti, ali pa so tam garnizijonirali pred prihodom v naše kraje.

Najdbe iz srednjega veka. Najstarejši v Mariboru najdeni srednjeveški novce je skledasti denar goriškega grofa Majnharda IV. (1258—1271). Našli so ga pri graditvi palače Hranilnice Dravske banovine, ko so podirali rojstno hišo W. Tegethoffa.

Omenili smo že večjo najdbo zlatnikov na Glavnem trgu v jeseni 1931. Piscu teh vrstic je pokazal urar 17. septembra zlatnik, katerega je prodajal delavec, ki je bil zaposlen pri graditvi Bergove hiše. Nemudoma započeta raziskovanja so pokazala sledeče: Prejšnji

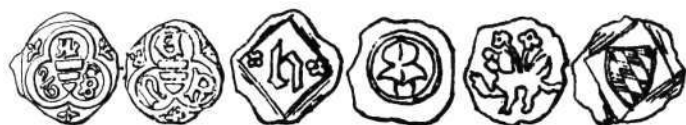

¹ V mariborskem muzeju.

² V mariborskem muzeju.

³ V posesti g. I. Klanjška.

⁴ V mariborskem muzeju.

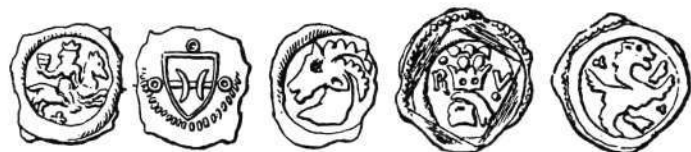

dan, 16. IX. 1931, so pred končanim delom proti večeru delavci naleteli na večje število umazanih zlatnikov, katere so v začetku smatrali za medeninaste ploščice. Kmalu pa so si bili na jasnem glede vrednosti najdbe, zbrali so zlatnikov, kar so jih mogli ter se odpeljali z vlakom domov v Prekmurje. Poizkus, priti v stik s temi delavci, ki so odpeljali s seboj kakih 50 zlatnikov, je ostal brez uspeha. Od najdbe je v ostalem ugotovljeno sledeče število zlatnikov: Mariborski muzej je pridobil 24 komadov, lastnik hiše tovarnar Berg 22, zagrebški muzej 2 in posamezni zlatniki so prišli v privatne roke. Skupaj pa vsebuje najdba najmanj 100 zlatnikov. In čeprav je bilo mogoče znanstveno obdelati samo polovico najdenih novcev, zadostuje že ta za dosego točne in pregledne slike bogate najdbe.

Po opisu delavcev so ležali zlatniki skupaj v precejšnji žarni plasti, ki je pokrivala močno, rdeče ožgano, $\frac{1}{4}$ m debelo plast glin. Na tej rdeči glini so bili še številni ostanki oglja, kosti, črepi črne glin in skoro popolnoma ohranjen lonec, podoben današnjim za mleko; žal, da so delavci zaradi nerazumevanja nekega polirja razmetali in uničili vse navedene predmete. Pri površnem pregledu najdišča smo našli še 5 srednjeveških pfenigov, ki so pa bili od ognja poškodovani in močno oksidirani; slične pfenige so našli delavci tudi prej, a so jih kot ničvredne zavrgli.

Izredno dobro ohranjeni zaklad zlatnikov, katerega sem opisal v ČZN 1932, vsebuje poleg raznešenih novcev 48 zlatnikov republike Florence v 31 različnih kovih drugega tipa, kakršne je izdajala florenška republika v polletnih emisijah od 1300 dalje; nadalje dukat beneškega doža Giovannija Soranza (1312 do 1328) in primer najstarejše izdaje čeških dukatov, katere je koval kralj Ivan Luksemburški v Pragi po letu 1325. Interesantni komad je pravilni posnetek florenških zlatnikov in ima za priznak češkega leva. Numizmatično posebno važna pa je lepa vrsta florentincev, ki se ločijo med seboj po različnih priznakih kakor solnce, sod, velikonočno jagnje, jež itd. za posamezne emisije. Od 31 priznakov jih je bilo do mariborske najdbe neznanih 6; znani priznaki pa izhajajo iz let 1312—1329. Od 5 srebrnih pfenigov imamo 2 neznan kova, trije pa so iz časa vojvode Friderika Lepega (1308—1330) in predstavljajo tako zvane graške pfenige, kovane v kovnici v Gradcu.

Kaj pripoveduje naša najdba? Pred današnjo palačo Glavni trg št. 23 je stala na istem mestu stara pritlična stavba. Kameniti podboji so nosili letnico

1645. Ljudstvo je nazivalo staro poslopje napačno »stari rotovž«, čeprav ni nikdar služilo temu namenu. Pred postavitvijo te stare stavbe so morale stati na njenem mestu starejše preproste, lesene hiše, ki so pa pogorele. Pri študiju našega najdišča smo mogli točno ugotoviti 3 žarne plasti, izmed katerih je najstarejša in najnižja krila naš zaklad. Ta okoli 1335 pogorela hiša je ležala v Židovski ulici nad zdravskim mestnim obzidjem približno za 4 hiše zahodno od sinagoge, torej v nekdanjem mariborskem ghettu. Pripadala je židovskemu trgovcu, ki je imel obširne poslovne zveze od Italije do češke, po katerih je pritekalo kurantno zlato v njegovo skrinjo. Struktura najdbe z novci iz kratke dobe približno med 1310 do 1330 nam kaže, da nimamo v mariborski najdbi zlatnikov opravka s premoženjem, nakopičenim v toku daljšega časa, temveč, da so to resnični in pravi kurantni novci. Tedanji lastnik teh novcev je moral biti sodobnik zgodovinsko znanih Židov Iserla in njegovega nečaka Muša, ki sta sredi XIV. stoletja igrala v mariborskem gospodarskem življenju odlično vlogo. Samo v posesti takih svojedobnih denarnih mogočnikov moremo predpostavljati visoko vsoto 100 zlatnikov, ki odgovarja, preračunana po takratni pariteti srebra 1 : 10, v današnji denarni veljavi 25 kg finega srebra.

In kako je prišlo toliko zlata v Maribor, kjer so bili pred 100 leti zlatniki še sploh nepoznani? Križarske vojne so odprle evropski trgovini Jutrovo z njegovimi izdelki (svila, tkanine, dišave, orožje itd.). Razvijajoča se trgovina na veliko je potrebovala odgovarjajoča plačilna sredstva, ker dosedanji mali srebrniki za to niso bili sposobni. Sredozemske države, ki so bile na veliki trgovini z Jutrovim najbolj zainteresirane, so zato ustvarile prve zlatnike s težo 3,5 gr finega zlata, tako Florenca 1252 svoje florentince, Benetke pa 1284 svoje dukate. Kmalu je bilo povpraševanje po teh zlatnikih tudi v Srednji Evropi silno veliko in mnoge kovnice so sledile italiskim vzgledom: Češka 1325, Ogrska 1335, Avstrija-Štajersko 1350 itd. In Maribor, ki je ležal na važni srednjeveški trgovski poti iz Italije preko Ljubljane v Gradec, na Dunaj in v Prago in ki je sam vodil cvetočo vinsko trgovino, se je s tem okoristil. Tako je najdba iz 1931 važen dokument za gospodarsko in denarno zgodovino Maribora v XIV. stoletju.

Nadaljnja važna najdba srebrnih pfenigov iz XIV. stoletja izvira z vrta vile Jauk na Ruški cesti št. 23. Slučaj je hotel, da sta bila oba lonca, v katerih je bil zakopan srebrni zaklad, najdena v časovni razdalji 42 let. Prvi lonec s približno 2000 pfenigi je bil izkopen 1866; od vseh novcev jih je prišlo 1865 v znanstvene zbirke, in to v novčni kabinet Joaneja v Gradcu, v Germanisches Museum v Nürnbergu in manjši del v zbirko A. Luschina v Gradcu, ki je vso najdbo publiciral v študiji Steirische Münzfunde v Jahrbuchu

Glinasta posoda s srebrniki, najdenimi na Ruški cesti 1908

Po originalu v mariborskem muzeju

der k. k. Zentralkommission Bd IV. 1906. Drugi lonec (mogoče jih je bilo tudi več) pa so našli delavci 1908, ko so prekopavali vrt, pri čemer so vsebino večinoma raztrosili. Tedanji lastnik vrta in hiše g. Gajšek je podaril mariborskemu muzeju 460 pfenigov in lonec, v katerem so bili pfenigi zakopani; loncu sicer manjka vrh, vendar moremo po preostali obliki sklepati, da je služil za hranilnico denarja.

Srebrni zaklad na Ruški cesti je vseboval graške pfenige v 61 in dunajske pfenige v 69 kovih, ki vsi izhajajo iz XIV. stoletja. Tuje primesi sestavljajo istodobni bavarski in passavski pfenigi. Procentualna sestava tik pred letom 1400 zakopane najdbe je sledeča: 26% graških, 69% dunajskih, 6% bavarskih, 1% breških pfenigov itd. Ta ugotovitev je važna za presojo takratnega kroženja denarja; primera z nekoliko starejšo najdbo n. pr. s Sv. Kunigundo nad Celjem (zakopana okoli 1380) jasno kaže, da je konec XIV. stoletja dunajski pfenig kot plačilno sredstvo že izpodrival domači graški pfenig. To je bila posledica habsburške novčne politike, ki je razširjala svoje centralistične težnje tudi na denar v stremljenju, zagotoviti dunajskemu pfenigu kar mogoče velik in ob-

širen trg. V nadaljnem se je pri nas dunajski pfenig tudi zares udomačil tako, da je njegovo ime »Wiener« prešlo v rabo slovenskega prebivalstva kot »vinar«. 6% tujih kovov iz Južne Nemčije pa dokazuje trgovino, ki je segala od Bavarskega do Dolenjskega in katera je v naslednjih 100 letih stalno naraščala. Tako vidimo n. pr. v 80 let mlajši najdbi v Jugorju na Dolenjskem južnonemške pfenige v veliki izmeri, kar baš potrjuje naše navedbe o trgovini z Južno Nemčijo.

Nadaljnji dokaz za pravkar navedeno imamo iz najdbe v Dolgošah pri Mariboru. V decembru leta 1925. je našel kmetič na dvorišču svoje kmetije 398 zeleno patiniranih srebrnih pfenigov, ki so bili shranjeni v medtem že prepereli vrečici ali usnjati mošnji ter plitvo zakopani. Ko je šlo kolo preko njih, je dvignilo novce iz zrahljane zemlje. Najdba je prešla v last pisca tega poročila, ki jo je opisal v *Mitteilungen der Numismatischen Gesellschaft in Wien*, Bd. XVI. 1929; izbrane primere iz dolgoške najdbe pa sta dobila muzeja v Mariboru in v Ljubljani. Dolgoška najdba sestoji iz pfenigov iz graške in dunajske kovnice prve polovice XV. stoletja. Izmed novcev, katere smo spoznali v prejšnjih mariborskih najdbah, se pojavi samo še 1 edini primer najmlajšega tipa; drugače pa imamo 10% graških, 80% dunajskih, 1% moravskih in 9% južnonemških pfenigov. Vidimo dunajske pfenige v absolutni premoči in tudi vsebina južnonemških pfenigov je sorazmerno večja; relativno v ozadju pa stoji graški pfenig. Dolgoše moremo primerjati z malo hranilnico, najdeno pred nekaj leti na Starem gradu nad Celjem. Okoli 200 pfenigov je iz iste dobe kakor pfenigi v Dolgošah in tudi njih sestava je popolnoma enaka; dunajski pfenigi prevladujejo, med tujimi pa so najštevilnejši bavarci. Ugotovitve denarnega kroženja posameznih vrst novcev so važne, ker nam kažejo smeri, v katerih se je gibala daljna trgovina in tudi njeno živahnost, med tem ko kažejo lege posameznih najdišč, n. pr. Jugorje, na meje, do katerih se je ta trgovina gibala.

Večje najdbe novcev v Mariboru iz novega veka niso znane. Posamezne najdbe izhajajo največ iz časa cesarja Leopolda I. naprej ter so numizmatično brez pomena.